folk/ed. Derg, 2022; 28(3)-111. Sayı/Issue -Yaz /Summer
DOI: 10.22559/folklor.2200

Araştırma makalesi/Research article

Etnik Turizm: Kültürlerarası Hiyerarşinin İkame Edilmesi

Ethnic Tourism: The Substitution of Intercultural Hierarchy

Hasan Münüsoğlu*

Öz

Turizm günümüz tüketim toplumunun rutin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Turistlerin ilgi alanlarına göre sağlık turizmi, doğa turizmi, kültür turizmi gibi alt alanları bulunmaktadır. Etnik turizm de bu alanlardan birisidir. Etnik turizm, "modern" yaşamın içindeki bireylerin "gelenekseli" ve "otantikliği" araması olarak görülmektedir. Bu sebeple küresel baskın kültürün dışında kalan kültürel "azınlık" gruplara gittikçe artan bir ilgi söz konusudur. Bilgi edinmeye, kültürel çeşitliliğe dair farkındalığı artırmaya yönelik entelektüel bir hareketlilik olarak gösterilen etnik turizm, temelde toplumsal ve kültürel tabakalaşmanın bir sonucu ve onların yeniden üretimidir. Çünkü turizm faaliyetinin istikameti "modern" olandan "geleneksel" hatta "ilkel" olarak görülene doğru olup, katılımcıları çoğunlukla üst sınıflardan bireylerdir. Yerel halklar bu turizm faaliyetlerinin paydaşları olarak gözükmektedirler. Oysa yerel halk ve kültürleri etnik turizmin "nesneleri" haline

Geliş tarihi (Received): 23-03-2022 – Kabul tarihi (Accepted): 29-06-2022

* Ar. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü/ Ankara University Faculty of Language History and Geography Department of Folklore. hasanmunusoglu@gmail.com. ORCID 0000-0002-6971-3901

getirilerek "biblolaştırılmaktadırlar." Kültürlerarası ilişkiyi geliştirdiği iddia edilen turizm, bir bakıma farklılığı "marjinalleştirerek" kültürel sınırları keskinleştirmektedir. Kurulan iletişimin boyutlarını turizm organizatörleri veya turistler belirlemekte, dolayısıyla yerel halklar çoğunlukla edilgen bir konuma düşmektedirler. Bu çalışmada, Dukha, Kalaşa ve Kayan halkları üzerinden etnik turizmin yarattığı eşitsizlik gösterilmiş ve Türkiye'deki örneklerine yer verilmiştir. Her biri farklı kültürel, tarihsel ve toplumsal arka plana sahip olan bu grupları ortaklaştıran konu onların turizm karşısındaki pozisyonlarıdır. Makalede verilen örneklerle ve uygulamalarla etnik turizmin kültürlerarası hiyerarşiyi yeniden inşa etmesi ve kültürün metalaştırılması tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: *etnik turizm, kültür turizmi, Dukhalar, Kayanlar, Kalaşalar*

Abstract

Tourism is one of the routine activities of the consumption society with various subfields based on tourists' interests such as environmental tourism, dark tourism, medical tourism, cultural tourism, etc. One of those subfields is ethnic tourism. Ethnic tourism is considered as a search for "tradition" and "authenticity" of people living in a"modern"life. Therefore, the interest in minority groups, which stand apart from the global dominant culture, tends to increase. Ethnic tourism, which is represented as an intellectual mobility toward gaining knowledge and raising awareness for cultural diversity, is the result of both cultural and social stratification and its reproduction. While the touristic projectile moves from "modern" to "traditional" and maybe even "primitive", its participants belong to upper classes. Although indigenous people appear to be shareholders of this tourism activity, technically both these people and their culture are objectified and commodified. While claiming that ethnic tourism aids in the development of intercultural relations, it sharpens cultural borders by marginalizing diversities. For example, the level and scope of communication among tourists and indigenous people are determined by tour organizers and tourists. Tourists feel free to take pictures, to enter holy places or attend some practices. For this reason, there are warning signs regarding inappropriate behaviors for tourists in some touristic villages. This suggests that the position of indigenous people has become passive in tourism regardless if their villages are visited. This study shows how ethnic tourism creates inequality in the case of the Dukha in Mongolia, the Kalasa in Pakistan, and the Kayan people in Thailand and compares them to similar cases in Turkey, especially in non-Muslim communities. Despite having different cultural, historical, and social backgrounds, the issue that makes all these cases common is their position in this aspect of tourism. This article, therefore, discusses the reconstruction of a cultural hierarchy and the commodification of local cultures via ethnic tourism with examples and practices.

Keywords: *ethnic tourism, cultural tourism, Dukha people, Kayan people, Kalasa people*

Giriş

Turizm günümüzün en büyük ekonomi sektörleri arasında yer almaktadır. 2019 yılı sonlarında ortaya çıkan COVID-19 pandemisinin derin etkisiyle turizmin %70 oranında daralmasına rağmen, "normalleşme" süreciyle birlikte yeniden artış göstermesi sürpriz olmayacaktır. 2021 yılı verileri de bu beklentiyi destekler niteliktedir (UNWTO, 2022). Bu sektörel büyüme, gelişen teknoloji ile ulaşımın ucuzlaması ve buna paralel şekilde sınıfsal olarak daha geniş kesimleri kapsamasına bağlanabilir. Kitlesel bir aktivite haline gelen turizm günümüz insanın yıllık ajandasında "rutinleşmiş" bir faaliyettir. Dolayısıyla turizm, zamanı geldiğinde gerçekleştirilen "ritüel" formuna bürünmüştür.

Turizmin sürekli büyüyen bir sektör olması, konularına göre alt alanlarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Turizm başlığı altında "ekoturizm", "sağlık turizmi", "dark turizm (karanlık turizm)" vb. özelleşmiş alanlar üretilmiştir. Bunlar arasında "kültür turizmi" önemli bir turizm türü olarak gözükmektedir. Kültür turizmi, tarihten mutfağa, festivalden el sanatlarına ve hatta görsel sanatlara kadar geniş bir alanı kapsayan soyut ve somut olmayan unsurların turistlere sunulduğu turizm türü olarak tanımlanmaktadır. Kültür turizmi son yıllarda ilişkili alt turizm alanları kapsayan bir "şemsiye terim" olarak da kullanılmaktadır (Yamashita, 2017: 212). Tanımı itibariyle bu turizm türünün entelektüel bir beklentiyi karşılamak üzere tasarlandığı açıktır. Bu da doğanın yanında geçmiş dönemlerden kalan, kaldığı varsayılan ve/veya korunan kültürel unsurların "sektörel olarak" işlerliğe sokulmasıdır. Etnik gruplar da bu unsurlar arasında yer almakta, grup bireyleri ise "icracılar" olarak görev yapmaktadırlar. Bir bakıma "yerel"in pay sahibi olduğu bir simbiyotik ilişki gibi gözükse de aslında bu kültürel hiyerarşinin ikame edilmesidir. Bu çalışmada kültür turizminin alt ama önemli bir alanı olan *etnik turizm* ekseninde *Dukha*, *Kayan* ve *Kalaşa* etnik grupları örneklerinde, kültürlerarası hiyerarşinin turizm faaliyetiyle koruması ve sürdürülmesi, literatür çalışmasıyla tartışılacak ve bu turizm türünün Türkiye'ye yansıması ele alınacaktır.

1. Etnisite: Kavram ve kullanım

Etnisite özellikle 1960'lar sonrasında sosyal bilimlerin önemli bir konusu haline gelmiştir. Gençlik hareketleri, sömürgeciliğe karşı yükselen bağımsızlık mücadeleleri, kimlik tartışmaları, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası artan ulus devletler ve ulusal bağımsızlık talepleri etnik kimliği daha fazla görünür hale getirmiştir. Buna paralel şekilde kavramsal olarak etnisite tanımının güncellenmesi gerekmiştir. Çünkü kavramların içeriği ve kapsamı bağlamsal olarak değişmektedir.

Etnisite kavramının zaman içerisindeki değişimine kısaca bakmak yararlı olacaktır. Yunanca "ethnos" kelimesinden üretilen bu kavram, en genel haliyle "halk" demektir. Günümüz Yunancasında "ulus" kavramını karşılıyor olmasına rağmen, Antik Yunancada "yabancı" anlamından türemiştir (Mpampinioti, 2010: 404). Jean-Loup Amselle, bu kavramın Yunan kültürüne sahip olan ancak şehirleşmemiş, şehir-devleti kurmamış toplumları işaret ettiğini söyler. Bu bakımdan toplumlar arasında bir hiyerarşiye işaret ettiğini belirtir (Amselle, 1998: 134). İngilizcede 14. yüzyıldan itibaren "putperest" anlamında kullanılan sözcük, 19. yüz-

yılda ırksal bir anlam kazanmıştır (Williams, 2007: 144). Bu anlamın, "ırk paradigması"nın yoğun ilgi gördüğü ve bu konuda çalışmaların hız kazandığı bir döneme denk gelmesi tesadüfi değildir. Çünkü ırk çalışmaları kullanılarak, toplumlar arasındaki eşitsizliğin "bilimsel" ispatı aranmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde Yahudiler, İtalyanlar, İrlandalılar ve Anglo-Sakson kökenliler dışında kalan ve aşağı görülen gruplar "etnik" olarak ifade edilmişlerdir (Eriksen, 2004: 15). Bir bakıma "baskın" konumda olmayan grupları yani "azınlıkları" karşılayan bir kavramdır "etnisite". Nitekim günlük dilde de bu anlamıyla, "ulus-altı birimleri" ifade etmek için kullanıldığını belirten antropolog Eriksen, bu yaklaşıma itiraz etmekte ve "çoğunluklar ve baskın kişiler de azınlıklardan daha az 'etnik' değildirler" demektedir (Eriksen, 2004: 16). Böylelikle Eriksen, tıpkı Edward Brunett Taylor'un "kültür" kavramını tanımlarken yaptığına benzer şekilde (Cuche, 2013: 26), "etnik"liği bütün toplumlara mal etmiştir. Ancak bu antropolojik kabulün diğer alanlarda yaygın olduğu söylenemez. Gerek gündelik yaşamda gerekse sosyal bilim literatüründe "etnik" kavramı yukarıda belirtildiği gibi, baskın grup dışındaki azınlık grupları karşılar şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Verili olarak aktarılan ve doğruluğu veya kapsamı sorgulanmayan bu ve benzeri tanımlar, onlarla ilişkili tartışmaların da yönünü belirlemekte ve sorunlu alanların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Turizm çalışmalarında ve etnik turizm faaliyetlerinde bu durumu görmek mümkündür.

2. Etnik turizm

Kültür turizminin alt alanlarından biri haline gelen "etnik turizm" ifadesini ilk olarak antropolog Valene L. Smith (1989 [1977]) editörlüğünü yaptığı "Hosts and Guests- The Anthropology of Tourism" kitabında kullanmıştır (Yang, 2011: 562). Smith etnik turizmi "yerlilerin ve çoğunlukla egzotik insanların "garip" geleneklerinin kamuya pazarlanması" olarak tanımlamaktadır (1989: 4). Van den Berghe (1994:8) ise "etnik turizmin, turistin etnik otantikliği aradığı yerde var olduğunu" belirtir. Söylem olarak etnik turizm ile tarihsel, kültürel, doğal alanlar ziyaret edilerek manzaranın ötesindeki bilgiye ulaşmak hedeflenmektedir. Böylesi bir arka plan, kültür turizminin gerçekleştiği alanlarda "nesneleşmenin" olmadığı anlamı taşımamakta, aksine, somuttan somut olmayana pek çok unsur, turistlerin ilgisine sunulmaktadır.[1] Dolayısıyla kültürel unsurlar "metalaştırılmaktadır" (bkz, Cohen, 1988). Bazı etnik gruplar da etnik grupların parçaları olan bireyler de bu metalaşma sürecine maruz kalmaktadırlar.

Bu turizm faaliyetinde egzotik, bozulmamış ve görece uzak mesafede olan toplumsal gruplar "etnik" olarak tanımlanmaktadırlar. Dolayısıyla "beyaz adam" karşısında "yerli", "ırksal" bir referansla etnik unsur olarak görülmektedir. Bu gruplar, zamansal olarak eskiyi, mekânsal olarak uzağı (Fabian, 1999), kültürel olarak değişmemişliği ve geleneksel olarak korunanı imlemektedir. Bu eksende" ideal" bir yaratım gerçekleştirilmekte, bir bakıma "yerli" inşa edilmekte, yer yer "ilkel icat" edilmektedir. Başka bir ifadeyle kültürel eşitsizlik dışa vurulmaktadır. Turistik faaliyetin yönü, "beyaz adam"dan "yerli" olana doğru gerçekleşmektedir. Böylelikle, Hitchcock'un belirttiği üzere, turist ile ev sahibinin arasında orantısız bir ilişki oluşmaktadır. Çünkü turist seyahat edebilecek olanaklara sahip olduğu için daha üst bir statüye sahiptir (Hitchcock, 1999: 19). Bu hem sınıfsal hem toplumsal bir eşitsizliğin

göstergesidir. Toplumsal olarak "geri" olduğu düşünülen ("gelişmekte olan" ifadesi daha çok tercih edilmektedir) bir toplumun çoğunlukla yoksulları, "gelişmiş" bir toplumun /devletin bireyleri tarafından ziyaret edilmekte, fotoğrafları çekilmekte, mekânları gezilmektedir ve sonunda ziyaretçiler farklı hislerle evlerine geri dönmektedir. Bu yolla "beyaz adam"ın maddi getirisinin sağladığı gelirle, yerli gruplar da hayatlarını idame ettirmektedirler. Dolayısıyla yerli olanın atfedilen kültürel konumu onun ekonomik kaynağı, başka bir ifadeyle sermayesi haline gelmektedir. Yerli halk, "turist için sadece hizmet için orada bulunan değil, aynı zamanda fotoğraflanacak, izlenecek, dikkatle incelenecek etkileşime geçilecek canlı bir gösteride, kendini "sahneleyen" anlamına bürünmektedir (Van der Berghe and Keyes, 1984: 345). Yine de turizm sayesinde ev sahibi halkın müreffeh bir yaşama kavuştuğu düşüncesi oluşmamalıdır. Çok az insan bölgelerindeki turizmden belirli avantajlar sağlayabilmektedir. Yerli halk genellikle fiyat artışı, kalabalıklaşma, ev fiyatlarının yükselmesi, kirlilik ile karşı karşıya kalmaktadır (Butts, 1995: 13-15). Zaten turizm hissedarlarının çoğunluğu etnik grupların üyesi değil, dışarıdan gelen sermaye sahipleridir (Yang, 2011: 563-564).

Etnik turizmdeki arayış, turistik faaliyetlerin genel özellikleri arasında sayılan kendi yaşamında bulunmayan ve bir bakıma zıtlıklar taşıyan unsurları deneyimleme haline uyumluluk gösterir. Çünkü bu zıtlık, turistin içinde bulunduğu modern ve şehirli yaşamından bir an için uzaklaşmasını sağlamaktadır. Söylemde farklı kültürler, farklı yaşam tarzları, farklı coğrafyalar görme, öğrenme, deneyimleme ifadeleri kullanılsa da aslında etnik turizmle vaat edilen "keşif"tir.

"Keşif" kavramı içeriği bakımından bir "iktidar" göstergesidir. Kaşifler hem teknolojik hem de ekonomik olarak güçlü, bulundukları coğrafyadan oldukça uzaklara gitme imkanına sahip, emirleri altında onlarca insan bulunduran kişilerdir. Keşifler tarihi özellikle Batı'nın hakimiyet sağladığı uzun sürecin önemli "iktidar" anlatılarıdır. Öyle ki bulunan sefer yolları, kıtalar, yerleşim yerleri, buralarda yaşayan *insanlar*, yiyecekler, hayvanlar hep keşfedilmişlerdir. Biraz daha ileri gidilerek, aralarında insanların da bulunduğu bazı "objeler" müzelerin kökleri olan *nadire kabineleri*nde sergilenmek üzere Avrupa'ya dahi götürülmüşlerdir (Artun, 2021: 25-43). Nadire kabineleriyle kaşiflerin muhitlerine taşınan "objeler", turizm ile seyahat edilerek "yerinde" görme halini almıştır. Aşağıda örnekleri verilen etnik grupların yaşam alanlarına gerçekleştirilen ziyaretleri bu yaklaşımla okumak mümkündür.

3. Kayıp Türkler: Dukhalar ya da "Büyük Keşif!"

Dukhalar Moğolistan'ın Rusya sınırına yakın Sayan Dağları'nın olduğu bölgede yaşayan, Moğolistan'ın en küçük etnik grubudur (Küçüküstel, 2012: 79). Dukhalar, göçer hayvancı gruplardır ve ren geyiği sürülerine sahip oldukları için *Tsataanlar* yani *Ren Geyiği İnsanları* olarak isimlendirilmektedirler. Değişen yaşam koşulları sebebiyle bazı grup üyeleri yerleşik yaşama geçerek köyler kurmaktadırlar. Grubun bu nomadik yaşamı araştırmacıların, fotoğrafçıların ilgisini çekmiş ve pek çok çalışma ortaya çıkmıştır (bkz. Küçüküstel, 2020; Hatcherson, 2019; Wheeler 1999; Inamura, 2005). Dolayısıyla Dukhalar gerek akademik alanda gerekse turizm alanında bilinen bir grup haline gelmiştir.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Bu "popülerliğe" rağmen, Türkiye'de yayımlanan *Atlas Dergisi* (bkz. Ek1), Dukha halkını konu aldığı Kasım 2012 sayısına "Kayıp Türkler" başlığını koymakta sakınca görmemiştir. Bu sorunlu "kayıp" (sözlük anlamı kaybedilen "şey") ifadesinin yanında da "Büyük Keşif!" yazmaktadır. Kapaktan birkaç sayfa sonra, o zamanki dergi editörü Özcan Yüksek'in sayı dosyasını tanıttığı yazısı karşılamaktadır okuyucuyu. Yüksek "Sayan Dağları'nda yaşayan 'Kayıp Türkler' bizim ve bütün insanlığın başlangıcıdır bir anlamda; insanın kaybolmuş özüne sahiptir." diyerek Dukhaları ve insanlık tarihinin tarım öncesi dönemini "güzellemektedir". Yazı, romantik bir dilin yansıması olmakla birlikte, bu ifadeler Dukhaları zamansal olarak "ötekileştirmekte", göçer yaşamlarını "egzotikleştirmektedir."

Yukarıda belirtildiği üzere, "keşifler" ile ifade edilen "nesneleştirmedir." "Keşfedilen" yerlerdeki insanlar da bu nesneler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla onların kendi coğrafyalarından koparılarak sergilenmek üzere başka yerlere taşınmaları, hatta sadece bu amaçla "insanat bahçeleri" kurulması aynı mantığa yaslanmaktadır. Nadire kabineleriyle başlayan süreç Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya dahil pek çok ülkede insanların "sergilendiği" etkinliklerle devam etmiştir (Artun, 2017). 2011 yılında Paris Quai Branly Müzesi'nde açılan "İnsanat Bahçeleri: Vahşi'nin İcadı" sergisinin küratörlerinden Pascal Blanchard'ın ifadesiyle Batı "gösteriler, göstericiler, emprezaryolar, dramalar ve inanılmaz hikayelerle" vahşi'yi icat etmiştir (Artun, 2017: 128). "Vicdanileşen modern zamanda" büyük şehirlerde "insanat bahçeleri" kurulmamakta, ancak yerel halkın yaşam alanı o hale getirilmektedir.

Dukhalar'ın yaşam yerlerine yönelik gerçekleştirilen turizm etkinliklerinde, turist beklentisinin benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Jean Hatcherson (2019) turistlerin dokunulmamış, geleneksel kapalı bir kültürel doku beklentisi karşısında hayal kırıklığı yaşadıklarını aktarır. Onlar yalıtılmış bir yaşam beklerken Dukhaların yurtlarının yanında motosikletlerin park edildiğini, güneş panellerinin kurulduğunu, çanak antenler ve televizyonların varlığıyla karşılaştıklarını belirtir. Bu "egzotik" stereotipleştirmeyi gezi rehberlerinin oluşturduğunun altını çizer ve Avusturalyalı bir çiftin görüşlerini paylaşır. Bu çift, deneyimlerinin gezi rehberinin anlattıklarını karşılamadığından şikâyet ederler ve eklerler: "Yalnız gezegen tam bir çöp".

Turistlerin aksine, Hatcherson Dukhaların, gelen turistlerden memnun olduklarını belirtir. Çünkü hem yeni insanlarla tanışmakta hem de maddi gelir elde etmektedirler. Dukhalar sadece kendi hikayelerini anlatmazlar, aynı zamanda "misafirlerinin" hikayelerini de merak ederler. Böylelikle onları, onların yaşamlarını daha iyi tanıma fırsatı elde ederler. Turistlerin getirdikleri hediyeleri de memnuniyetle kabul ederler. Özellikle işe yarar olanlardan çok daha memnun olurlar. Bazı turistlerin getirdiği vodka, sineklik gibi hediyeleri kabul etmekle birlikte testereyle, kalemle, unla kıyaslandığında bunları kullanışsız görürler. Çünkü testere ve benzer eşyalar Dukhaların gündelik işlerini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte özellikle turistlere satılan geyik boynuzlarının işlenmesinde de bu aletleri kullanmaktadırlar. Dukhalar arasında geyik boynuzu işlemeciliği turizm ile artış göstermiştir. Şamanlarla fotoğraf çektirmek de yine Dukha turizminin bir parçası haline gelmiştir (Inamura, 2005: 149). Ancak bunun olumlu karşılandığı söylenemez. Örneğin 57 yaşındaki bir Şamanın vodka karşılığında turistler için şaman elbisesini giymesi, performans sergilememesine rağmen Dukhalar

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

arasında tartışmaya neden olmuştur (Hatcherson, 2019: 611). Aslında bu çok yaygın görülen bir durumdur. Antropolog Pierre Clastres (1992: 42-48) katıldığı bir gezide, geleneksel kıyafetleriyle bir yerlinin fotoğrafını çekmek için para ödemek gerektiğini anlatır. Afrika'ya giden ünlüler ya da siyasetçilerin yerli kıyafetler içerisinde dans eden insanlar tarafından karşılandığı görüntülere pek çok kişi aşinadır. Çünkü kıyafet yerelliğin, otantikliğin önemli bir temsilidir. Dukhaları geleneksel kıyafetleriyle göremeyen turistlerin memnuniyetsizliği bundan kaynaklanmaktadır. Yazarların aktardıklarından hareketle Dukhaların turizme entegre olmayıp, onu araçsallaştırdıkları söylenebilir. Ancak bunun tersi de mümkündür. Norveç'teki Samiler örneğine bakıldığında, turizme entegre oldukları görülmektedir. Norveç, Finlandiya ve Rusya'ya yayılmış, Dukhalar gibi ren geyiği çobanlığı yapan göçer bir toplum olan Samiler turizm endüstrisinin parçası haline gelmişlerdir ve yaşadıkları bölgeler turizm destinasyonuna dönüşmüştür. Norveç hükümetinin de desteğiyle hızla gelişen turizm bölgesinde, oteller, misafirhaneler, barlar, restoranlar gibi birçok mekân turistlerin rahatlığı için kullanıma sokulmuştur (Viken, 2006). Bu bakımdan Samiler turistik bir "obje" haline gelmişlerdir. Norveç'in turizm tanıtım sitesi olan "Visit Norway (www.visitnorway.com)" internet sitesinde Samilere ayrı bir sayfa bile oluşturulmuştur. Bu sayfada Sami kültürü anlatılmakta, turistler "ziyaretçi" ifadesiyle karşılanmaktadır. Geleneksel ile modernliğin kesiştiği ortamda turistlere güzel bir zaman vaat edilmektedir. Dukhaların yaşam alanları merkezi yerleşimlere uzak olmaları, Norveç'teki Samilerinkine benzer bir ortamın oluşmasına, turizmi destekleyici alt yapıların gelişmesine imkân vermemiştir. Bu da turist sayısının kısıtlı kalmasını sağlamıştır. Belki de bu durum yukarıda belirtilen turistlerin görmeyi düşündükleri Dukha imajını pekiştirmekte ancak karşılaştıkları durum hayal kırıklığı yaratmaktadır.

4. Kayan Halkı: Turizm nesnesine dönüşen göçmen halk

Etnik turizmin dünyada "meşhur" örneklerinden birisi "Uzun Boyunlu Kadınlar"ıyla bilinen *Kayan* Kabilesidir. Kayanlar Burma/Myanmmar kökenli bir etnik gruptur. Grup üyeleri kendilerini "Kayan" kelimesiyle adlandırmalarına rağmen, Burma'da "uzun boyunlular" anlamına gelen "Padaung" ismi kullanılmaktadır (Ismail, 2008: 11). 1980'li yıllarda Burma'da yaşanan siyasal karışıklığın ardından etnik temizlikten kaçmak için bazı Kayan grupları komşu ülke Tayland'a geçmiş, buranın yüksek dağlarında yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Mülteci konumundaki halk için Tayland hükümeti insani yardım anlamında neredeyse hiçbir şey yapmamıştır. Bölgede yaşamlarını sürdüren halkın sosyal haklardan mahrumiyeti önemli bir konu olarak durmaktadır (Bundidterdsakul, 2019). Buna rağmen yerel yönetim Kayanların göçünü takiben bölgeyi bir turizm destinasyonu olarak sunmuştur. 1985 yılında görevlendirilen yetkililer, Kayan önde gelenleri ile Mae Hong Son'de bir Kayan Kültür köyü açılması hakkında görüşmeler yapmıştır. Devlet girişimlerinin kar sağlayacağını düşünen tur operatörleri, kimi Kayan bireylerin yardımlarıyla kendi "turizm köyleri" için boyunlarında halka olan kadınları işe almışlardır (Ismail, 2008: 14).

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Jinranai Ismail çalışmasında, turizme açılma sürecine tanıklık eden Ma Now takma ismini kullandığı yaşlı bir Kayan kadınının çok çarpıcı anlatısı paylaşmaktadır:

> (Tayland'a) dört ya da beş kişiyle geldim. Ben, kızım ve arkadaşlarım. Huay Moh Köyündeki göçmen kampında altı ay kaldık. Sonra bir kamu görevlisi beni ve kızımı turistlere göstermek için dört gün Banhkok'a götürdü. Ardından iki gün de Chiang Mai'ye götürdü. Toplam altı gün. (Göçmen kampına) geri döndüğümde bana 500 baht (16.66 Amerikan doları) verildi. Ondan sonra Kayanları görmeye daha çok turist geldi. (Ismail, 2008: 4)

Tek başlarına kalan Kayanlar bölgeyi ziyaret eden turistlerin ilgisini çekmişlerdir. Bu turistlere, el yapımı hediyelik eşyalar yaparak, turistlerle fotoğraf çektirerek ya da turistlere pirinçten yaptıkları geleneksel halkalarından satarak gelir elde etmeye çalışmışlardır. Anlaşılacağı üzere, Kayanlar için turizm hayata tutunmalarını sağlayan bir araç olmuştur. Bu sebeple turizme gönüllü katılımlar da gerçekleşmiştir.[2]

Toplumlar kültürel unsurlarını kendi istekleriyle turizm için sermaye haline getirmiş olsalar bile, ki Kayan kadınları örneğinde "beden" de buna dahildir, onlara yönelen "turist bakışı"nın (Urry, 2009) anlamı değişmemektedir. Kayan kadınları, kullandıkları halkalarla ortaya çıkan fiziksel deformasyon sebebiyle 1930'lu yıllarda sirklerde "sergilenmişlerdir" (Khoo Thwe, 2002: 28; bkz. Ek 2). Yukarıda da belirtildiği üzere, Nadire Kabinelerine kadar götürülen ve *İnsanat Bahçeleri* ile sürdürülen dış görünümü "anormal" addedilen insanların "sergilenmesi", 1930'lar terminolojisini kullanırsak, "ırklar hiyerarşisinin", günümüz ifadesiyle "toplumların gelişmişliğinin" tezahürüdür. Bu durum "Modern" insanın gözünde "ilkelin", "vahşi"nin kalıntıları olarak görünmektedir. Bir blog yazarının aktardığı anı, turistlerin Kayanlara karşı umarsızlıklarını net bir şekilde göstermektedir. Yazar, Kayan köyünde turistleri uyarmaktadır. " 'belki öncelikle onun seninle fotoğraf çektirmek isteyip istemediğini sormalısınız.' Bir kısmı başını salladı, bir kısmı omuz silkti. Aralarından biri lafı geveleyerek "bunun için para ödedim" dedi… Yardımcı olamadım belki ama kendimi gerçekten bir insanat bahçesinde hissettim" (https://www.theblondtravels.com/long-neck-village/).

5. Kalaşalar: "antik", "pagan" ve "turistik"

Kalaşalar, Pakistan'ın Hindikuş dağlarının Chitral bölgesinde yaşayan bir etnik gruptur. Grup üyeleri fiziksel olarak bölgenin çoğunluğundan ayrılmanın yanı sıra dinsel olarak da farklılık göstermektedirler. Yaşadıkları coğrafya, kent merkezlerinden uzak ve ulaşımı zor olması, farklı gruplar arasındaki temasın sınırlı olmasına sebep olmuştur. Bu durum aynı zamanda Kalaşaların kapalı toplum yapısını sürdürmelerini de kolaylaştırmıştır.

Kalaşaların tarihsel olarak kökenleri konusu net olmamakla birlikte çoğunlukla Asya içlerine kadar başarılı seferler gerçekleştiren Büyük İskender'in ordusuyla gelen insanlar olduğu düşünülmektedir. Öyle ki şu anda sürdürdükleri kültürün de o günlerin bir kalıntısı olarak görülmektedir. Kimi yazarlar bu düşüncenin Rudyard Kipling'in bölgeyi konu alan

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

1888 tarihli "The Men Who Would Be a King" kitabı ile popülerleştiğini düşünmektedirler. Kalaşaların genetiğine yönelik yapılan çalışmaları da bu merak tetiklemektedir (bkz. Bakker ve Markussen, 2016; Ayub vd 2015). Hatta Büyük İskender ile kurulan bağ, Yunan milliyetçi yazınında kendisine yer bulmuştur (Alexandrou, 2001). Kalaşaların kökenleri nereden olursa olsun, gerçek olan onların çevre kültürlerden ayrıldıkları, inançları sebebiyle zorluklar yaşadıklarıdır. İnançları sorulduğunda da "Kalaşa" olarak cevaplandıran grup (Sheikh vd. 2014: 427), bölgede baskın olan Müslümanlar tarafından "Kâfir" olarak isimlendirilmekte, yerleşim yerlerine de "Kafiristan" denilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, Kalaşalarla ilgili yazında "kafir" ifadesi yakın zamana kadar kullanılmışsa da günümüzde bundan uzaklaşıldığı görülmektedir.

Antropolog Akbar Ahmed (1986) makalesinde 1980'li yıllarda Kalaşaları konu alan 60 civarında çalışmanın olduğunu belirtmiştir. Günümüzde bu sayının çok daha öteye gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kalaşalara olan ilgi sadece akademik yazında değil, seyahat yazınında ve görsel medyada da artmaktadır. Günümüz sosyal medyada Kalaşalar hakkında profesyonelden amatöre, gezginlerden turistlere kadar sayısız kişinin hazırladığı içerik bulmak mümkündür. Anlaşılacağı üzere Kalaşalar dünya çapında "popüler" bir etnik gruptur ve bu sebeple köyleri turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

Turistlerin en çok ilgi gösterdiği zaman dilimleri festival zamanlarıdır. Pek çok kültürde olduğu gibi her mevsimde festivalleri olmasına rağmen, baharı karşılama festivali *Joshi* ve yazın Ağustos ayında gerçekleşen *Uchaw'*a ilgi daha yoğundur (bkz. Ali ve Chawla, 2019). Otantiklik arayışının yanında, Kalaşalara, özellikle Kalaşa kadınlarına dair yanlış anlatıların etkisiyle de bu festivallere katılım gerçekleşmektedir. Ziyaretçilerin baskın çoğunluğunun erkek olması bu yüzdendir. Çünkü dinsel farklılığın sebep olduğu ötekileştirmede "ahlak" merkezi bir konumdadır ve "ahlak yoksunluğu" sıklıkla atfedilen bir suçlamadır. Oysa durum, bölgede hâkim olan muhafazakarlığın aksine, Kalaşa kadınlarının evlilik konusunda kendi kararlarını uygulayabilmelerinden, toplum içerisindeki konumlarından kaynaklanmaktadır. Kendisi de bir Kalaşa olan Luke Rehmat isimli gazeteci, bu konuda duyduğu rahatsızlığı şu şekilde dile getirmektedir: "İnsanlar sistematik bir şekilde topluluğu [Kalaşaları] karalamaya çalışıyorlar. Hikâyeler yaratıyorlar… Bu zihniyetle gelen turist de bunu deneyimlemeye çalışıyor." (AFP, 2019).

Kalaşalara atfedilen karalamaların yanında turist davranışlarından da rahatsızlık söz konusudur. Yerel turist rehberi Iqbal Shah turistlerin sanki bir hayvanat bahçesindeymiş gibi kameralarını kullandıklarını dile getiriyor (AFP, 2019). Festival zamanında geleneksel kıyafetli kadınların dibine kadar girerek fotoğraf çekmeleri yine bir turist davranışı olarak gözükmektedir. Bu durumun verdiği rahatsızlık sebebiyle turizm kitapçıklarına çeşitli etik kurallar not edilmektedir. Bunlardan dikkat çeken bazıları şunlardır:

- Kalaşa Vadisini ziyaret etmeden önce yerel kültür ve gelenekler hakkında kendinizi eğitin.
- Geleneksel değerlere saygı duyun.
- Kalaşalara şaşkın bir şekilde uzun uzun bakmayın.

– Fotoğraf çekmek için her zaman izin isteyin ve ücret ödemeyin.
– Davet edilmeden evlerine, mabetlerine girmeyin, danslarına ve kutlamalarına dahil olmayın. (*Kalash Valley, Chitral Tourism Brochure)*

Bunlar dışında derelerde temizlik yapılmamasından hayvanlar için olan çimlere zarar verilmemesine, yerel ürün satın alınarak yerel ekonominin desteklenmesinden din değiştirmeleri için çağrıda bulunulmamasına kadar pek çok daha uyarı yer almaktadır. Buna benzer bir listenin festival zamanı köylere asıldığı da Agence France Presse (AFP)'nin haberinde verilmekte ve görseli sosyal medyada bulunmaktadır.

Böylesi bir insan topluluğunu ve kültürünü korumak adına başka insanlar için etik kural listesinin hazırlanması kültürel eşitsizliğin bir yansımasıdır. Çünkü Kalaşalar karşısında yerli ya da yabancı turistin hâkim pozisyonu mevcuttur. Bu turist tavrından duyulan rahatsızlıktan ötürü kimi kadınların yüzlerini göstermemek için peçe giydiği de aktarılmaktadır. Arkeolog Sayed Gül'e göre, eğer bu durum böyle devam ederse, yakın bir zamanda festivallerde Kalaşalar yerini sadece turistlere bırakacaktır (AFP, 2019).

6. Türkiye'de etnik turizme kısa bir bakış[3]

Türkiye'de etnik turizmin ziyaret alanları sınırlı bir şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu turizm etkinliği çoğunlukla Müslüman olmayan gruplara yönelik düzenlenmektedir. Tıpkı yukarıda Kalaşalar örneğinde vurgulandığı gibi, düzenlenen turlarda festival ve ritüel dönemleri ön plana çıkmaktadır.

Citta Slow (Yavaş Şehir) etiketine sahip olan Gökçeada/İmroz, yaz aylarında yoğun bir turist akınına maruz kalmaktadır. Farklı turizm türlerini bünyesinde barındırmasıyla birlikte adanın ön plana çıkan en önemli özelliği Rum köylerinin varlığıdır. Bu yüzden "etnik turizm"in önemli bir adresidir. Adada Yunanca isimlere sahip restoran, taverna, kafeteryalara sahip, pek çok yerde Yunan müziğinin çaldığı bir yer haline gelmiştir. Son yıllarda bu tür mekânlar Rum köylerinde de yoğunlaşmıştır. Özellikle merkeze yakın olan Zeytinli, Rumca ismiyle Agoi Thedoroi bu konuda ön plana çıkmıştır. Ancak turist sayısının zirve yaptığı zaman İmrozlu Rumların Meryem Ana Yortusu (Panagia) dönemidir. 15 Ağustos'ta gerçekleşen bu ritüel akşamında Tepeköy/Agridia'da köylüler tarafından büyük bir eğlence düzenlenmektedir. Diğer Rum köylerinden gelen misafirlerin yanında turistler de "izleyici olarak" ve kısmen de katılarak bu eğlenceyi takip etmektedirler. Onlar için ritüelin parçası uygulama "seyirlik" bir eğlencedir.

Türkiye'nin tek Ermeni köyü olan Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan Vakıflı, Hatay turizm gezilerinin önemli uğrakları arasında yer almaktadır. Özellikle yaz mevsiminde ve tatil günlerinde köye ziyaretler çok olmakla birlikte 15 Ağustos'ta çok kalabalık hale gelmektedir. Ritüel ve devamında gerçekleşen bir çeşit keşkek olan Hrisi dağıtımına katılmaktadırlar. Turistler köyün sokaklarında, mezarlıklarında dolaşmakta, kendilerince "ilginç" buldukları şeyleri fotoğraflamaktadırlar. Elbette köy halkı da, bu ilgi karşısında kafe ve misafirhane açmış ve bir müze kurmuştur.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Mardin'deki Süryani dinsel mekânları etnik turizm unsuru haline getirilen diğer unsurlardır. Hıristiyan bir grup olan Süryanilerin manastırları tur programlarında yer almaktadır. Ancak bu geziler manastır tarafından sayısı sınırlanmış ziyaretçinin manastır görevlileri rehberliğinde ve kontrolünde gerçekleşmektedir. Böylelikle turist yoğunluğu yaşanması ve manastırın işleyişinin bozulması engellenmektedir.

Türkiye örneğinde turizm turlarının programlarına dahil edilen etnik grupların toplumsal konumları, yaşam biçimleri, turizm karşısındaki tavırları farklı olsa da turistlerin "bakışı"nın önceki örneklerle benzer olduğunu söylemek mümkündür (bkz. Münüsoğlu, 2017). Oysa bu gruplar yaşadıkları bölgelerin otokton/yerli halklarıdır. Diğer taraftan, turizm faaliyetini düzenleyen organizatörler/acenteler grupların kültürlerini "otantikleştirerek" turistler için ilgi çekici hale getirmektedirler. Böylesi bir ortam da onların "ötekilik" hallerini devam ettirmekte, turizm açısından azınlıklar "biblolaştırılmaktadırlar."

7. Etnikliğin "kapatılması" olarak turizm

Michel Foucault'nun (2013) kullandığı "Büyük kapatılma" hapishaneler, akıl hastaneleri gibi kurumların halkın kontrolü amaçlı kullanıldığı sistemi ifade etmektedir. Ancak büyük kapatılma zaman içerisinde kurumsal ve görünür bir zor kullanmayı aşarak uygulanagelmiştir. Foucault'nun kapatılmanın özgün örneği olarak ele aldığı delinin dışlanmasının aklın tahakkümüne sağlanan meşruiyet olarak görülmesi turist ve onun nesneleştirdiği yerli arasındaki ilişkiyle karşılaştırılabilir zira "Deli klasik çağdan önce de vardır ve toplumsal hayatın bir bileşeni olarak oradadır: tanrısal cezbeye uğramış meczup ve dünyevi aşkın divane ettiği mecnun. Klasik çağda ortaya çıktığı yeni formla delilik sessizliğe mahkûm edilerek bir iktidar teknolojisi beraberinde dışlanır, ortadan kaybolur; kaybolurken aklın hükümranlığını tahkim eder (Kartal, 2013). Ulus-devletler çağında etnik grupların durumları buna benzerlik göstermektedir. Ulusal-sınırlar ile kültürel sınırların özdeşliği üzerine kurulan ulus devletler (Eriksen 2004) uygulamalarıyla bu politikayı tam olarak hayata geçirememiştir. Bünyelerindeki farklı etnik unsurların varlığı devam etmiştir. Kültürel çeşitliliğin vurgulandığı ve uluslararası siyasette "demokratikleşme" bağlamında bir kriter haline geldiği son elli yılda azınlık grupların görünürlükleri de artmıştır. Bu süreçte turizm faaliyetine katılanların sayılarının yükselmesi ve turizmin "güneş, kum, deniz" dışında kültür turizmine yönelmesi, etnik grupların yaşadıkları bölgelerin turizm destinasyonları haline gelmesine sebep olmuştur. Turist davranışlarında yaşanan değişiklik karşısında kimi devletler bünyelerindeki "etnik grupların" bu süreçte metalaşmasından rahatsız olmaması gibi Kayanlar veya Kalaşalar örneklerinde olduğu gibi, desteklemişlerdir. Bu sayede etnik grupların kontrol altında tutulması, bir bakıma da "kapatılmaları" gerçekleşmektedir. Tayland hükümetinin Kayanların yaşadıkları köylerden dışarı çıkmalarına izin vermemesi ya da sıkı kontrole tabii tutması, yukarıda da belirtildiği üzere, bu halkın yaşam alanlarının sınırlı mekânda kalmasına sebep olmakta, tarımsal faaliyet dahi yürütmelerinin engellenmesi turizmi bu insanlar için tek gelir haline getirmektedir.

Turizmin etnik grupları biblolaştırma ve metalaştırma tehlikesi yanında etnik grupların görünürlüğünü artırması, farkındalık yaratması ve kamuoyu oluşturması gibi olumlu sonuç-

ları da olabilir. Kalaşaların durumu bir örnek oluşturabilir. Dinleri yüzünden yıllarca gördükleri baskıya rağmen varlıklarını sürdüren grup turizm sayesinde tanınır hale gelmişlerdir. Otantikleştirilmenin bir uzantısı olarak inançlarını değiştirmeleri için telkinde bulunulmaması ziyaretçilere iletilmektedir. Yine de bu durum Kalaşaların toplumsal statülerini diğerleriyle eşit bir pozisyona taşımamaktadır.

Türkiye örneğinde de Mardin'deki Süryaniler'in, Vakıflı Köyündeki Ermenilerin ya da İmroz/Gökçeada'daki Rumların durumlarında da gözlemlemek mümkündür. Yaşadıkları mekânlar içerisinde kalmak kaydıyla kültürel durumlarının kabul gördüğünü söylenebilir. Bazı yerleşim yerlerinin ya da kutsal mekanlarının yapısal özellikleri de bu otantikleştirmenin parçası durumundadır. İmroz'daki "Rum köyleri"ni ziyaret eden turistlerin beklentisi oranın taş evlerini görmektir. Bu bakımdan yapılar, yerleşimcileriyle birlikte peyzajın parçası olarak düşünülmektedir. Çünkü bunlar, restore edilmiş ya da yeni yapılmış olsa dahi "tarihi bir anlamla" anılmaktadır. Ya da daha doğru bir deyişle turistin zihninde öyle düşünülmektedir. Nitekim Vakıflı Köyü'nün şimdiki kilisesinin 2007 yılında inşa edilen yeni bir yapı olduğunu öğrenen turistin hayal kırıklığına uğramasının sebebi bu beklentinin gerçekleşmemiş olmasıdır. Otantik olan, "tarihsel kalıntı" gibi görünen, gündelik yaşamda zamanın durduğu bir ortamdır. Kendi yaşamında "yeni"yi bir değer olarak kuran turist, ziyaretlerinde eskiye benzer olanı değil "eski" olanı aramaktadır.

Sonuç ve değerlendirme

Kültür turizminin bir alanı olarak etnik turizm, "modern" ile "geleneksel" olanın dikotomisi üzerine kuruludur. Geleneğin durağanlığı karşısında modernliğin deviniminin bir bakıma buluşmasıdır. Bu bağlamda hem yerlinin tedirginliği hem de turistin hoşnutsuzluğu modern insanın zaman ve mekân deneyimine bağlanabilir: "Zaman sürekli bir ivmeyle hız kazanıp akışkan bir hal aldığı ölçüde mekân da o ölçüde yerleşiklik, insanın yeryüzünde ayırt edici bir noktada bulunma, imkânını elinden alarak huzursuzluğu perçinliyor" (Kartal, 2017). "Modern" dünyanın yerleşik insanı, turizm sayesinde bu huzursuzluğundan sınırlı süre de olsa kurtulabilmektedirler. Turist, ziyaret ettiği yerler yanında temas ettiği gruplar ile mekânsal uzaklığın yanında kültürel zıtlığı da görebilmektedir. Bu yolla turizm, "etnikliği" yeniden inşa etmektedir.

Etniklik burada klasik anlamını taşıyarak, topluluklarda "azınlığı", zamansal olarak "geçmişi", sosyal statü anlamında ise "alt" ve/veya "öteki" kategorisindekileri karşılamaktadır. Nitekim etnik turizmin yönünün de bu şekilde gerçekleştiği açıktır.

Modern dünyanın bir rutini haline gelen hareketlilik insanların kendilerinin dışındaki yaşam biçimlerini görmeye itmiştir. Etnik turizm, turizmden beklenen kültürler arası bir diyalog yaratmak şöyle dursun "empati" kurulmasına dahi imkân vermemektedir. Turistler sahip oldukları konforlu alanları koruyarak "öteki" olanı görmeye gitmektedirler. İletişim sınırlarını çoğunlukla yine kendileri ya da tur organizatörleri belirlemekte, iktidar alanını "misafir" olduğu yerde de sürdürmektedir. Hatta pek çok örnekte, yerli halkın ücret karşılığı çalıştırılmaları ve/veya geçimlerinin turizme bağlı olması, iktidar alanı yaratması

için turiste fırsat vermektedir. Turistin "özne", yerli halkın "nesne" olduğu bir sistemde, başka bir ifadeyle, öznelerarasılığın bulunmadığı durumlarda, eşitliğin oluşması mümkün değildir.

Eşitsizliğin takip edilebileceği ve kültürel azınlıkların baskın grup içindeki yerlerinin görülebileceği başka bir alan da "etnonim" yani "grubun ve grup üyelerinin isimlendirilmesi"dir (Koopman, 2016). Genellikle yerel gruplar, kendilerinin kullandığı isim yerine dışarıdan verilen isimlerle anılmaktadır. Bu isimlendirmede geçim biçimleri, dinleri ve fiziksel özellikleri tanımlayıcı unsurlar olarak belirleyici olmaktadır. *Kalaşa* yerine "Kâfir*"*, *Dukha* yerine "ren geyiği insanları", *Kayan* yerine "uzun boyunlu kadınlar" kullanılması bu açıdan önemlidir. Çünkü isim vermek bir yetki ve pozisyon göstergesidir.

Küresel dünyada, hızlanan yaşam, gelişen teknoloji karşısında "otantiklik" arayışı sürecektir. Bu da sayıları gittikçe azalan ekonomik ve toplumsal örgütlenmeleriyle özgünlüklerini sürdüren kültürel gruplara yönelik "turistik" ilginin artacağını beklemek sürpriz olmayacaktır. Yükselen turizm karşısında yerli grupların bu girdaptan kaçabilmeleri mümkün değildir. Bu sebeple turizm sürecinin ekonomik çıktılarına odaklanmanın yanında "turist bakışına" da önem vermek zaruridir. Bu "yap-yapma" kılavuzlarıyla değil, yerleşik zihniyetin dönüşümüyle mümkün olacaktır.

Notlar

1 Van der Berghe (1994), gerek "turizm"in gerekse "etnik turizmin" kapsamının muğlak olduğunu, net sınırlarla ayrılamadığını belirtmektedir.

2 Jittrapon Kaicome (2020) turizme bağlı hayat süren Kayanların, Covid-19 pandemisi yüzünden yaşamlarının çok daha zorlaştığını, iş kayıpları yüzünden yoksulluklarının arttığını aktarmaktadır.

3 Türkiye'de etnik turizm çalışmaları yok denilecek kadar azdır (Jamontaite ve Akova, 2016: 35; Diker, 2019 :677). Çoğunlukla Türkiye örneğinde kültür turizmi başlığının ön plana çıktığı söylenilebilir. Bu alt başlıkta verilen bilgiler yazarın alan araştırmalarındaki ve belirtilen yerlerin farklı zamanlarda gerçekleşen ziyaretlerindeki gözlemlere dayanmaktadır.

Yazarların katkı düzeyleri: Birinci Yazar %100

Contribution Rates of Authors to the Article: First Author %100

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Statement of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

Ahmed, A.S. (1986). *Pakistan society: Islam, ethnicity, and leadership in South Asia*. Oxford University.

Alexandrou, D. N. (2001). *Kalas oi Ellines ton Imalayon [Himalayaların Yunanları/Greeks of Himalayas]*. Erodios.

Ali, M. K. and Chawla, M. I. (2019). Socio-cultural life of the Kalasha people of Chitral: A study of their festivals. *Pakistan Vision*, *20* (2), 42-57.

Amselle, J. L. (1998). Etni ve kabile: Her kapıyı açan kavramlar (J. Leca Ed.) *Uluslar ve milliyetçilikler*, (134-135), (S. İdemen, Çev.) Metis.

Artun, A. (2017). *Mümkün olmayan müze- Müzeler ne gösteriyor?* İletişim.

Artun, A. (2021). *Müze ve modernlik- sanat müzeleri 1*. İletişim.

Ayub, Q. vd. (2015). The Kalash genetic isolate: Ancient divergence, drift, and selection. *The American Journal of Human Genetics*, 96, 775-783. https://doi.org/10.1016/j.ajhg.2015.03.012

Bakker, P, and Daval-Markussen, A. (2016). Linguistic and genetic roots of the Kalasha. (U. H. Johnsen, Ed.) *In the footsteps of Halfdan Siiger: Danish research in Central Asia,* (pp.93-114). Moesgård Museum.

Bundidterdsakul, L. (2019). Local context, national law: The rights of Karen people on the Salween River in Thailand. (C. Middleton and V. Lamb Ed.) *Knowing the Salween River: Resource Politics of a Contested Transboundary River* (pp. 141-158) Springer Open.

Butts, S. L. (1995). Tourism for whom? *Practicing Anthropology*. *17*(1/2), 13-16.

Clastres, P. (1992). *Vahşi savaşçının mutsuzluğu- Siyasal antropoloji araştırmaları* (A. Türker-M. Sert. Çev.) Ayrıntı.

Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15, 371-386. https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X

Cuche, D. (2013). Sosyal bilimlerde kültür kavramı (T. Arnas. Çev.) Bağlam.

Diker, O. (2019). Somut olmayan kültürel miras ile ilişkisi bağlamında etnik turizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 671-684. https://doi.org/10.15869/itobiad.531408

Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve milliyetçilik: Antropolojik bir bakış* (E. Uşaklı. Çev.) Avesta.

Fabian, J. (1999). *Zaman ve öteki- antropoloji nesnesini nasıl oluşturur* (S. Budak, çev.) Bilim ve Sanat.

Foucault, M. (2013). Deliliğin tarihi (M. A. Kılıçbay. Çev.) İmge.

Hatcherson, J. (2019). Tourism, representation and compensation among the Dukha Reindeer Herders of Mongolia*, Open Agriculture*, 4, 608-615. https://doi.org/10.1515/opag-2019-0058

Hitchcock, M. (1999). Tourism and ethnicity: Situational perspectives. *International Journal of Tourism Research*. 1, 17-32. https://doi.org/10.1002/(SICI)1522-1970(199901/02)1:1<17::AID-JTR145>3.0.CO;2-L

Inamura,T. (2005). The transformation of the community of Tsaatan Reindeer Herders in Mongolia and their relationships with the outside world. (K. Ikeya and E. Fratkin. Ed.) *Pastoralists and their neighbours in Asia and Africa*, (pp. 123-152). Senri Ethnological Studies, 69. http://doi.org/10.15021/00002643

Irum S., Chaudhry, H. R. and Mohyuddin, A. (2014). Religion as a space for Kalash identity: A case study of village Bumburetin Kalash Valley, District Chitral. *World Applied Sciences Journal*, *29* (3): 426-432.

Ismail, J. (2008*). Ethnic tourism and the Kayan Long-Neck Tribe in Mae Hong Son*, *Thailand* [Master's thesis, Victoria University]. Virginia Tech, https://vtechworks.lib.vt.edu/handle/10919/71510

Jamontaite, K. ve Akova, O. (2016). Litvanya Karay Türklerinin etnik turizm potansiyelinin incelenmesi. *Turizm ve Araştırma Dergisi*. *5* (1), 30-52.

Kartal, Ü. (2013). Delilik ve eser yokluğu: Bir sınır deneyimi olarak delilik. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *1*(1), 45-54.

Kartal, Ü. (2017). Thomas Pynchon ve yaratıcı paranoya: "Bahar bu yıl biraz geç gelecek". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 81, 185–201.

Khoo Thwe, P. (2002). *From the land of green ghosts: A Burmese Odyssey*. Harper Collins.

Koopman, A. (2016). Ethnonyms (C. Hough. Ed.) *The Oxford handbook of names and naming*, (pp.1-13), Oxford University.

Küçüküstel, S. (2020). *Rengeyiği Türkleri Dukhalar*. Kolektif.

Mpampiniotis, G. (2010). *Etimologiko leksiko tis neas Ellinikis Glossas [Çağdaş Yunanca Etimoloji Sözlüğü/ Etymological Dictionary of Modern Greek]*. Kentro Leksikologias.

Münüsoğlu, H. (2017). Ötekinin üçüncü hali: İmroz'da otantiklik ve turizm (H. Yücel. Ed.) *Rum olmak Rum kalmak* (197-226) İstos.

Smith, V. L. (1989). Introduction (V. L. Smith . Ed.) *Hosts and guests: the anthropology of tourism* (pp.1-17), University of Pennsylvania.

Urry, J. (2009). *Turist bakışı* (E. Tataroğlu ve İ. Yıldız Çev.) BilgeSu.

Van den Berghe, P. L. and Keyes C. F. (1984). Introduction tourism and re-created ethnicity. *Annals of Tourism Research*. 11, 343-352. https://doi.org/10.1016/0160-7383(84)90026-4

Van den Berghe, P. L. (1994). *The quest for the other: ethnic tourism in San Cristobal, Mexico*. University of Washington.

Viken, A. (2006). Tourism and Sami identity- An analysis of the tourism-identity nexus in a Sami Community. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. *6*(1), 7-24. https://doi.org/10.1080/15022250600560604

Wheeler. A. (1999). The Dukha: Mongolia's reindeer herders. *Mongolia S*urvey, 6, 58-66.

Williams, R. (2007). *Anahtar sözcükler* (S. Kılıç. Çev.) İletişim.

Yamashita, S. (2016). Cultural tourism (J. Jafari and H. Xiao. Ed.) Encyclopedia *of Tourism*, (pp.212-214). Springer.

Yang, L. (2011). Ethnıc tourism and cultural representation. *Annals of Tourism Research*, *38*(2), 561–585. https://doi.org/10.1016/j.annals. 2010.10.009

Yang, L. (2016). Ethnic tourism (J. Jafari and H. Xiao. ed.) *Encyclopedia of Tourism*, (pp. 318-320). Springer.

Elektronik Kaynaklar

AFP. (2019, 11 Haziran). Kalash community battles tourism deluge. *Dawn.* (Erişim tarihi 31.01.2022) https://www.dawn.com/news/1487440

Kaicome, J. (2020, 10 Eylül). Covid-19: Kayan 'Long Neck' refugees from Myanmar struggle as Thailand's tourism crashes, leaving these tribe destitute. *The Irrawady*, Erişim linki: https://www.irrawaddy.com/photo-essay/kayan-long-neck-refugees-myanmar-struggle-thailands-tourism-crashes.html, (Erişim tarihi 14.01.2022)

Tourism Corporation Khyber Pakhtunkhwa, (tarihsiz), *Kalash valleys Chitral (Turizm Tanıtım Broşürü)* https://www.scribd.com/ document/329196623/Kalash-Brochure, (Erişim tarihi 04.02.2022)

UNWTO (World Tourism Organization). (2022). *UNWTO World tourism barometer*,20(1).(https://webunwto.s3.eu-west1.amazonaws.com/s3fs-public/202201/UNWTO_ Barom22_01_January_Excerpt.pdf?lXWPdwSpA0FBYClC_xMHrLYarzBnARrV (Erişim tarihi 25.02.2022)

https://www.theblondtravels.com/long-neck-village/ (Erişim tarihi 25.02.2022)

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).